

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ: ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ НЕЗАЛЕЖНОСТІ АДВОКАТУРИ В УКРАЇНІ

Іван ГАБАНІ

*доктор філософії,
старший викладач кафедри міжнародного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна*

Процес європейської інтеграції України та адаптація національного законодавства до асquis ЄС вимагають не лише формального копіювання регламентів, а й глибокої синхронізації з фундаментальними принципами європейського правопорядку. Основа всього – це верховенство права. Виникає гостра потреба в аналізі правових механізмів, які б захистили цей інститут від спроб нівелювання самоврядних засад функціонування адвокатури¹.

Європейське право не містить уніфікованої директиви, яка жорстко регламентувала внутрішній устрій адвокатури, залишаючи це на розсуд національних юрисдикцій. Проте асquis ЄС у сфері правосуддя нерозривно пов'язане зі стандартами Ради Європи. Ключовим орієнтиром є Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу здійснення професії адвоката². Незалежність адвокатури у європейській традиції розглядається не як корпоративний привілей, а як безальтернативний механізм забезпечення права на справедливий суд (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод)³. Як зазначають, Я. Лазур та Т. Карабін, процес адаптації правової системи України до стандартів ЄС не повинен зводитися до механічного запозичення норм. Навпаки, він має базуватися на збереженні інституційної спроможності та незалежності ключових правозахисних інститутів. Я. Лазур та Т. Карабін підкреслюють, що будь-які спроби посилити державний контроль над самоврядними професіями підривають довіру до реформ загалом і

¹ Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI. Офіційний вісник України. 2012. № 159.

² Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf (дата звернення: 15.03.2026).

³ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнар. документ від 04 листоп. 1950 р. (зі змінами та доповненнями). База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення: 24.03.2026).

суперечать європейським принципам доброго врядування. Незалежність адвокатури у європейській традиції розглядається не як корпоративний привілей, а як безальтернативний механізм забезпечення права на справедливий суд (ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод)⁴.

Сьогодні одним із найскладніших методологічних викликів реформи правосуддя є спроба законодавця трактувати правничу допомогу виключно крізь призму цивільно-правової «послуги». Така парадигма багато в чому є відлунням радянського патерналізму та прагнення держави до тотального контролю над суспільними інститутами.

Глибокий аналіз цієї проблеми досліджує В. Заборовський, а саме правову природу діяльності адвоката, він доводить, що адвокатура є особливим публічно-правовим інститутом, а не суб'єктом ринку комерційних послуг⁵. В. Заборовський наголошує, що специфіка адвокатської діяльності зумовлена її соціальною вагою – захистом прав і свобод людини, що надає відносинам «адвокат–клієнт» особливого статусу *sui generis*⁶. Зведення цієї діяльності до стандартів «споживчої послуги» створює небезпечний прецедент, де державні органи отримують важелі контролю над якістю та змістом допомоги, що прямо загрожуює професійній незалежності.

Стала практика ЄСПЛ, зокрема рішення у справах «Мішо проти Франції»⁷ та «Моріс проти Франції»⁸, підтверджує, що адвокатська таємниця є критично важлива передумова правосуддя. Як зазначає у своїх працях В. Заборовський, будь-яка спроба запровадження квазідержавного контролю за дисциплінарними процедурами чи внутрішніми стандартами професії під виглядом «покращення сервісу» суперечить європейським стандартам автономії адвокатури та руйнує саму суть правозахисної діяльності⁹. Таким чином, для успішної

⁴ Лазур Я. В., Карабін Т. О. Імплементация европейского законодательства у сфере управления безопасою автомобильных доріг в Україні. Ужгородський національний університет. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/bitstreams/4d6cad7b-9669-4383-bcd5-3932f0564711/download> (дата звернення: 20.03.2026).

⁵ Заборовський В. В. Сутність та правова природа адвокатської діяльності: співвідношення з наданням юридичних послуг. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 41. Т. 3. С. 139–143. – с. 140

⁶ Заборовський В. В., Бисага Ю. М., Булеца С. Б. Правовий статус адвоката: проблеми теорії та практики : монографія. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2019. 650 с.- с. 45-48

⁷ Case of Michaud v. France (Application no. 12323/11). Judgment. ECHR, 06.12.2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115017> (дата звернення: 15.03.2026).

⁸ Case of Morice v. France (Application no. 29369/10). Judgment. ECHR, 23.04.2015. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154265> (дата звернення: 15.03.2026).

⁹ Заборовський В. В. Професійна незалежність адвоката як складова його правового статусу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2017. Вип. 43. Т. 3. С. 82–86. – с. 84.

евроінтеграції українського права необхідно остаточно відмовитися від «сервісної» моделі на користь «конвенційної», де адвокат є незалежним охоронцем правосуддя, а не комерційним посередником.

Одним із ключових індикаторів готовності України до вступу в Європейський Союз є відповідність політичним критеріям. У цьому контексті стабільність інституцій, що гарантують верховенство права, безпосередньо залежить від свободи адвоката від будь-якого державного впливу. Це не просто внутрішнє питання устрою професії, а обов'язковий критерій оцінки спроможності держави забезпечити право на справедливий суд у межах європейського правового простору.

Найбільшим концептуальним викликом сучасної правової реформи в Україні є спроба законодавця трактувати правничу допомогу крізь призму цивільно-правової «послуги». Така тенденція несе в собі серйозні ризики комерціалізації: зведення статусу адвоката до рівня «надавача послуг» фактично легітимізує втручання контролюючих органів держави у довірчі відносини між адвокатом і клієнтом. Якщо діяльність адвоката визнається послугою, вона автоматично підпадає під механізми державного регулювання ринку, фіскального моніторингу та оцінки «якості сервісу» державними інституціями, що нівелює інститут адвокатської таємниці.

Європейський підхід та національні конституційні гарантії. На противагу сервісній моделі, європейські стандарти розглядають правову допомогу як публічно-правову гарантію. Стала практика ЄСПЛ, зокрема у справах «Мішо проти Франції»¹⁰ та «Моріс проти Франції»¹¹, чітко вказує, що адвокатська таємниця та професійна незалежність захисника є фундаментальними суспільними цінностями, які не можуть бути принесені в жертву адміністративній доцільності. В Україні цей підхід закріплений у статті 59 Конституції України¹², яка гарантує кожному право на професійну правничу допомогу. В. Заборовський, зазначає у своїх дослідженнях, що правова природа діяльності адвоката є унікальною (*suí generis*), оскільки її метою є не отримання прибутку (як у випадку з комерційною послугою), а реалізація конституційного права людини на захист¹³. Більше того, імплементація стандартів Ради Європи,

¹⁰ Case of *Michaud v. France* (Application no. 12323/11). Judgment. ECHR, 06.12.2012. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-115017> (дата звернення: 15.03.2026).

¹¹ Case of *Morice v. France* (Application no. 29369/10). Judgment. ECHR, 23.04.2015. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-154265> (дата звернення: 15.03.2026).

¹² Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 15.03.2026).

¹³ Заборовський В. В. Сутність та правова природа адвокатської діяльності: співвідношення з наданням юридичних послуг. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 41. Т. 3. С. 139–143 -с. 140

зокрема Рекомендації № R (2000) 21¹⁴, вимагає від держави утримуватися від будь-яких кроків, що можуть призвести до встановлення непрямого адміністративного контролю адвокатури або обмеження її самоврядності.

Останніми роками в Україні під гаслами «перезавантаження» та «очищення» системи правосуддя спостерігаються системні спроби ревізувати профільне законодавство про адвокатуру. Головною мішенню цього «реформаторського» тиску стає інститут адвокатського самоврядування, зокрема порядок доступу до професії та дисциплінарні процедури. Спроби імплементувати до складу кваліфікаційно-дисциплінарних комісій представників суддівського корпусу, органів виконавчої влади чи так званих «громадських експертів» без статусу адвоката становлять екзистенційну загрозу для професії. Якщо держава або її інституції отримають безпосередній чи опосередкований вплив на процес притягнення адвокатів до відповідальності, адвокатура неминуче втратить свій імунітет, а захисник у судовому процесі перетвориться на лояльного до влади статиста.

Зокрема, В. Заборовський у своїх дослідженнях правового статусу адвоката категорично наголошує, що виключне право органів адвокатського самоврядування вирішувати питання дисциплінарної відповідальності своїх колег є не корпоративною пільгою, а імперативною гарантією незалежності професії від державного примусу¹⁵. В. Заборовський доводить, що суб'єкт, який контролює дисциплінарну практику, фактично контролює і саму лінію захисту, що є неприпустимим у правовій державі¹⁶.

Я. Лазур, досліджуючи питання публічного адміністрування, підкреслює, що в європейській традиції доброго врядування (Good Governance) держава делегує управлінські функції самоврядним професіям, а не намагається абсорбувати їх назад у державний апарат. Відтак, спроби посилити адміністративний нагляд за адвокатурою є рухом у зворотному від євроінтеграції напрямку¹⁷.

З огляду на перманентні внутрішні ризики одержавлення, ключовими механізмами захисту адвокатури стають інструменти міжнародного права та взаємодії України з ЄС. Насамперед ідеться про висновки

¹⁴ Про свободу здійснення професії адвоката : Рекомендація № R (2000) 21 Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи від 25 жовт. 2000 р. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf

¹⁵ Заборовський В. В. Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України : монографія. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2017. 522 с. – с. 215

¹⁶ Заборовський В. В. Професійна незалежність адвоката як складова його правового статусу. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2017. Вип. 43. Т. 3. С. 82–86. -с. 84

¹⁷ Лазур Я. В. Забезпечення прав і свобод громадян у сфері публічного управління : монографія. Ужгород : Ліра, 2011. 416 с.

Венеційської комісії (Європейської комісії «За демократію через право»). У своїй Зведеній компіляції щодо статусу адвокатів Комісія послідовно та жорстко наголошує на неприпустимості контролю держави над дисциплінарними палатами та підкреслює, що адвокатські об'єднання повинні мати виключне право самостійно управляти своїми внутрішніми процесами¹⁸.

Другим, і наразі найдієвішим, надважливим інструментом є щорічні звіти Європейської Комісії щодо розширення ЄС, які супроводжують переговорний процес України. Єврокомісія жорстко прив'язує фінансову та політичну підтримку до забезпечення реальної, а не декларативної самоврядності юридичних професій. Відхід від цих стандартів під виглядом національних «реформ» неминуче призведе до блокування переговорних розділів щодо правосуддя. На важливості імплементації цих міжнародних стандартів для збереження автономії професії.

Справжня європеїзація українського правосуддя полягає не у створенні додаткових важелів контролю за адвокатами, а у зміцненні їхнього процесуального статусу та гарантій. Нова редакція Закону про адвокатуру (чи будь-які зміни до чинного) повинна стати актом посилення професійного імунітету, а не інструментом тиску. Лише безапеляційне збереження повної дисциплінарної та інституційної автономії адвокатури дозволить Україні виконати Копенгагенські критерії та забезпечити своїм громадянам конвенційне право на справедливий суд.

¹⁸ Compilation of Venice Commission opinions and reports concerning lawyers. European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). CDL-PI(2020)015. Strasbourg, 15 December 2020. URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI\(2020\)015-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI(2020)015-e) (дата звернення: 15.03.2026).